הרב פנחס ליבוש פדווא
אב"ד ק"ק מחזיקי תורה, אמסטרדם

ייצור במפעל שבו לא ניתן לפגום את הקיטור

(הדברים נכתבו לרב תנובה בעקבות ביקור במפעל בגרמניה)

בעניין מה שהציע לפני במפעל גדול המייצר פירות מעובדים ליוגורטים, ורוצים לייצר בו פירות ברמת מהדרין. במפעל יש הרבה קווי ייצור, ויש אפשרות שמפעם לפעם אחד מהם מייצר חלב נכרי, ג'לטין, סתם יינם או שאר דברים אסורים. והנה במפעל זה לא ניתן לפגום בחומר פוגם את הקיטור המשותף המחמם את כל הסירים בהם מתבשלים הפירות, מחמת שמשתמשים בקיטור גם לחיטוי הסירים והמיכלים, והשאלה היא האם יש בכל אופן אפשרות לעשות שם ייצור עבור כשרות מהדרין מבלי לפגום את הקיטור?

והנה מקודם אעבור על הנקודות כפי ששמעתי מכת"ר לגבי המפעל:

1. כל סירי הבישול והקווים עוברים הכשרה כדין כולל המתנה של 24 שעות לפני ההכשרה ברותחין.

2. יהודי שומר תומ"צ נכח במפעל ובדק האם המים החוזרים לדוד הקיטור פגומים בטעמם, והעיד שטעמם כטעם מים רגילים בלי שום טעם לווי, וגם הגוי האחראי שם מעיד שטעמם כטעם מים רגילים בלי שום גירעון.

3. מכל קווי הייצור יש קיטור חוזר לבוילר.

4. חלק גדול ממי הבוילר הולכים לאיבוד ע"י ניקיון הכלים וחיטוים שמשתמשים שם בקיטור חי (שאינו חוזר).

תשובה

הנה מה שהובא בסוף השאלה, שיהודי טעם והעיד שהמים אין להם טעם איסור כלל - **לא טעם חלב, לא טעם תמציות ולא טעם ג'לטין, אלא טעם מים רגילים ללא כל תוספת** - בזה כבר נפתרו הספיקות. ואף דאסור לטעום מדין ספיקא דאיסורא, מ"מ אחר שטעם ולא הרגיש טעם איסור יש לסמוך על זה לכתחילה; ואפרש שיחתי.

דהנה ברמ"א (סי' צח סע' א) איתא בדין טעימה, "ואין נוהגים עכשיו לסמוך על עכו"ם, ומשערין הכל בס'", וכ' ע"ז הש"ך (סק"ה) דאטעימת ישראל סמכינן, כגון בתרומה או לגבי נדר, עיי"ש.

וידועים הם הסיפורים על אחד מהגדולים שציווה לקפילא לטעום ממאכל שנתערב בו איסור פחות משישים, ואחר שטעם הקפילא ואמר שאינו מרגיש איסור, הורה ליהודי ספרדי שמורה ובא כדברי הרב הב"י ז"ל שסומך על דברי הקפילא (עיי"ש בסי' צח) לטעום מהמאכל, ואז סמך על דברי הש"ך והתיר המאכל גם לנוהגים כמנהג בני אשכנז.

אך מ"מ בנידו"ד אין לצרף לכך טעימת הנכרי, שהרי הנכרי האחראי שם אין לו נאמנות, שאינו קפילא המבין בטעמים וגם לא הי' מסל"ת, עיי"ש בש"ך (סק"ב) ובט"ז (סק"ב). ברם על טעימת הישראל אפשר לסמוך, דעיי"ש בפת"ש (סק"ג) שכ' בשם הפמ"ג (סי' מב) דא"צ שהישראל יהיה קפילא המבין בטעמים, וכו"ע נאמנים בזה.

וכן הביא בדע"ת למהרש"ם בשם תשובת הרשב"א (ח"א סי' תצו), דרק בעכו"ם דמשקר בעינן

קפילא, משא"כ בישראל עיי"ש. ואף דהרשב"א תלה הדבר בדין טעם כעיקר אם הוא דאו' או דרבנן, וא"כ לדידן דס"ל דטעם כעיקר דאו' א"א לסמוך אפילו על טעימת ישראל שאינו אומן, מ"מ בחשש של חלב נכרי דרבנן לית דין צריך בושש, דסמכינן אטעימת ישראל אף שאינו אומן.

ב. יש להבהיר דכל החששות על הקיטור הם רק אי אמרינן חנ"נ בשאר איסורים, שהרי דבר ברור הוא שיש בקיטור הרבה יותר משישים נגד החלב והג'לטין שנכנס למוצר, ובמשך היום שמתחלף הקיטור יש הרבה יותר משישים, אפילו נגד כל הייצור שנעשה באיסור.

והנה לגבי חנ"נ בחלב נכרי עיין בפמ"ג (סי' צז שפ"ד ס"ק א) שהביא תשובת הרדב"ז על הסוקא"ר שמבשלים עם חלב ונותנים תרי למאה, וכ' הפמ"ג: "ומיהו משום חלב של עכו"ם יש לעיין ביה, וי"ל דבלאו הכי חלב עכו"ם לא בעינן ס', רק רוב, ואף דלדידן ס' בעינן, מ"מ חנ"נ בשאר איסורין ובפרט בלח יש להקל".

הנה משמע מדברי הפמ"ג דבחלב עכו"ם יש לסמוך לכתחילה אפי' שלא במקום הפסד, שהרי במקום הפסד גדול הקיל הרמ"א (סי' צב סע ד') אפילו בשאר איסורים לח בלח, דלא אמרינן חנ"נ. ולפ"ז בנידו"ד, אף אם יכניסו הרבה אבקת חלב נכרי לתוך המוצר הלא כשר, ואף אם נשער שיעור כמות החלב אחר שאבקת החלב משוחזרת לחלב נוזלי, מ"מ עדיין לא יאסור כל הקיטור מדין חנ"נ, דלגבי חלב עכו"ם לא אמרינן חנ"נ כנ"ל.

ג. לגבי החשש שהשתמשו גם בג'לטין, ויש אפילו חשש איסור דאורייתא ממש, שמא השתמשו בג'לטין הנעשה מעור חזיר דדינו כבשר, מ"מ נראה דאין חשש לפענ"ד, היות שבד"כ במוצר של פרי מכניסים רק אחוז קטן של ג'לטין, פחות מס', וא"כ הוא בטל ברובא. ואף שעל הג'לטין יש דין של מעמיד, מ"מ בנוגע למה שמבליע המוצר בקיטור אין לג'לטין דין מעמיד, וחזר הדין שיש לדונו בדין טעמא דבטל בס', ולכן אין מי הקיטור אסורים כלל.

ד. גם אם יתברר דבשום פעם אכן משתמשים בג'לטין באחוזים יותר גבוהים, ואין הג'לטין בטל בס', יש לסמוך על הרמ"א שמקיל בכל האיסורים לח בלח (במקום הפסד גדול) דלא אמרינן חנ"נ, ויתבטלו מי הקיטור החוזרים בשאר המים שבמערכת.

ה. ובזה יונח לנו מה שהבאתי לעיל באות א' מהדעת תורה בשם הרשב"א, דס"ל דיש לסמוך על טעימת ישראל דוקא אי ס"ל דטעם כעיקר דרבנן, אבל אי ס"ל דטעם כעיקר דאו', אין לסמוך על טעימת ישראל, דלפ"ז לכאורה בבליעת הג'לטין, דיש בו חשש איסור דאו', אין לסמוך על טעימת ישראל שאינו קפילא. אך במשנ"ת ניחא, דעיקר ההיתר הוא משום דהאיסור בטל בס' ומשום דלא אמרינן חנ"נ לח בלח, ויש לצרף הטעימה רק כדי להקל אפילו שלא במקום הפסד.

ועיין עוד בהגהות רעק"א (סי' צח) שדן בארוכה דכיוון דאמרינן חנ"נ א"כ מה מועיל הטעימה, דהוי מין במינו, ועל כן כתב דרק אפשר לסמוך על טעימת ישראל עד שנח היורה מרתיחתו, אבל אחר שנח ופלט טעם איסור מין במינו אין לסמוך על טעימת ישראל, עיי"ש. ולפ"ז בנידו"ד היאך אנו סומכים על טעימת ישראל, והלא מי הקיטור החוזרים לדוד הוי מין במינו ולא מהני טעימה בכה"ג. אבל לפי הנ"ל ניחא, דבחלב נכרי לא אמרינן חנ"נ כלל, ולגבי הג'לטין יש ביטול בס' במי הקיטור, וגם לא אמרינן חנ"נ בלח בלח.

ו. היוצא מדברינו דאין אני רואה שום סיבה לא להתיר ייצור מהדרין במפעל, אחר הכשרת קווי הייצור כדת וכדין.